

Raporturile dintre domnie și Compania lui Isus în Moldova. Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea

Rafael-Dorian Chelaru

Relațiile dintre domnia moldoveană și iezuiți datează încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, mai precis din anul 1588, când, la chemarea și cu permisiunea domnitorului Petru Șchiopul, sosea în Moldova prima misiune condusă la acea dată de rectorul colegiului iezuit din Vilna, Stanislas Warszewicki, însoțit de alți doi călugări¹. Interesele politice și personale ale lui Petru Șchiopul, legate indisolubil de regatul catolic al Poloniei, au avut un rol determinant în această decizie, iar domnitorul a fost sprijinit în inițiativa sa de a revigora structurile catolicismului din Moldova de Bartolomeo Brutti, unul dintre cei mai influenți boieri de la Curtea din Iași, datorită relațiilor sale în Capitala otomană². Proiectul iezuit înceta însă odată cu îndepărtarea lui Petru Șchiopul din scaun, fiind reluat la o distanță de jumătate de secol, în zilele domniei lui Vasile Lupu.

Misiunea iezuită din 1588 va reliefa însă modul în care Compania a înțeles să acționeze în spațiul moldovean. Influența Poloniei (alături evident de cea a puterii otomane suzerane) era covârșitoare asupra modului în care domnitorii abordau relațiile cu iezuiții, iar membrii Companiei încercau să uzeze cât mai eficient de această influență pentru a obține maximum de avantaje în Moldova.

În iunie 1644, sosea în capitala Moldovei un anume Paul (Pál) Beke, iezuit ungar trimis în această zonă de rectorul colegiului iezuit din Cluj și superiorul misiunii iezuite din Transilvania, Gáspár Rajki, pentru a pune bazele unei *nova plantatio* iezuite³. Date fiind implicațiile extrem de delicate ale acestei misiuni, Beke și-a ascuns pentru început adevărata calitate, dându-se drept preot secular și purtând

¹ Pentru date privind misiunea iezuită din 1588, a se vedea Cesare Alzati, *Terra romena tra Oriente e Occidente. Chiese ed etnie nel tardo '500*, Milano, 1982, p. 212-215. La acea dată, iezuiții erau alungați din Principatul Transilvaniei, prin decizia Dietei de la Mediaș.

² Despre rolul lui Bartolomeo Brutti în promovarea catolicismului în Moldova, a se vedea Virgil Apostolescu, *Un aventurier apusean la curtea lui Petru Șchiopul: Bartolomeo Brutti*, "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Iași", XVIII (1981), p. 123-145; Andrei Pippidi, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, București-Paris, 1981, p. 82, 84, 130, 137-145, 147, 157. Pentru un context mai larg al acțiunilor lui Brutti, a se vedea contribuția lui Sorin Bulboacă, *Bartolomeo Brutti și ofensiva catolică în Moldova în timpul lui Petru Șchiopul*, în *Studii de istorie medievală și premodernă. Omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române*, Cluj, 2003, p. 301-313.

³ Pentru detalii privind activitatea lui Beke în Moldova, a se vedea recenta contribuție a regretatului Lucian Periș, *Prezențe catolice în Transilvania, Moldova și Țara Românească (1601-1698)* (ed. Ovidiu Ghitta), Blaj, 2005, p. 229-238.

vestimentație adecvată în acest sens⁴. O astfel de măsură de precauție era justificată de faptul că la acea dată în Moldova activa de două decenii (din 1623) misiunea apostolică a Congregației de Propaganda Fide, formată din franciscani conventuali italieni, și care avea drept de monopol asupra exercitării activității misionare în această regiune. Beke își declină adevărata identitate doar secretarului lui Vasile Lupu, Gheorghe Kotnarski, un admirator al iezuiților⁵. De altfel, acesta din urmă este factorul cheie în preluarea de către iezuiți a controlului bisericii catolice din Iași, prin îndepărtarea misionarilor franciscani, în frunte cu viceprefectul Gasparo da Noto în 1645, când Beke revenea în Moldova însoțit de un alt iezuit, Martin Dézsi. Astfel, Kotnarski se implică în scandalul violent izbucnit în data de 19 martie 1645 (sărbătoarea Sf. Iosif), când Gasparo da Noto și misionarul Francesco Maria Spera i-au alungat cu forța pe cei doi iezuiți care țineau o predică în biserica parohială⁶. În acest moment, intervine însuși domnitorul Vasile Lupu, care, în urma plângerii lui da Noto, judecă procesul intentat de misionari împotriva iezuiților. Hotărârea domnitorului dă câștig de cauză acestora din urmă, care pot astfel să preia biserica din Iași, ocupând și o parte din locuințele adiacente⁷. Explicația gestului domnitorului poate fi legată în primul rând de marea influență a secretarului Kotnarski, dar și de poziția filo-iezuită a vornicului Grigore Ureche⁸. Nu este însă exclus ca, în realitate, Vasile Lupu să nu fi știut la acea dată că preotul ungar de la biserica din Iași era membru al Companiei, luând în considerare doar faptul că Beke se bucura de o reală susținere din partea credincioșilor. Această ipoteză se bazează pe faptul că nici misionarii nu știau atunci adevărata identitate a noului paroh de la Iași.

În iulie 1645, la intervenția minoritului conventual Antonio da Brisello (sau Laimer), comisar general al provinciei franciscane a Rusiei și provincial al Transilvaniei, are loc un nou proces privind biserica din Iași. Conform mărturiei lui

⁴ Conform regulilor ordinului, iezuiții nu erau obligați nici măcar la portul unui veșmânt specific și li se dădea dreptul de a se deghiza atunci când circumstanțele o cereau. Pentru o discuție privind importanța veșmintelor pentru misionari, a se vedea studiul lui Matteo Sanfilippo, *L'abito fa il missionario? Scelte di abbigliamento, strategie di adattamento e interventi romani nelle missioni ad haereticos e ad gentes tra XVI e XX secolo*, "Mélanges de l'Ecole française de Rome. Italie et Méditerranée", 109 (1997), 2, p. 601-620 (articol disponibil pe site-ul http://www.persee.fr/pageAsPDF/586983/page_mefr_1123-9891_1997_num_109_2_T1_0601_0000.pdf).

⁵ În legătură cu conflictele dintre iezuiți și misionarii Propagandei, a se vedea studiul detaliat al lui Francisc Pall, *Le controversie tra i Minori conventuali e i Gesuiti nelle missioni di Moldavia (Romania)*, "Diplomatarium Italicum", IV (1939), p. 142 (în continuare, Fr. Pall, *Le controversie*). De altfel, Kotnarski încercase să aducă în Moldova iezuiți polonezi, dar fără succes. El va dona iezuiților o casă în care aceștia oficiau serviciul liturgic, a se vedea *Ibidem*.

⁶ Revendicarea iezuiților se referea în primul rând la dreptul acestora de a predica în biserica din Iași, drept susținut de credincioșii parohiei, care reclamau faptul că misionarii Propagandei ocupaseră biserica în mod abuziv, a se vedea L. Periș, *op. cit.*, p. 236.

⁷ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 145; Lucian Periș, *Le missioni gesuite in Transilvania e Moldavia nel seicento*, Cluj, 1998, p. 182-183.

⁸ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 146.

Brisello, domnitorul a fost convins să înapoieze biserica misionarilor⁹; însă Marco Bandini afirmă la 1648 că domnul ar fi respins tentativa misionarilor de recuperare a bisericii, afirmând că recomandările aduse de aceștia din Polonia în favoarea cauzei lor sugerează că în realitate ei nu ar avea niciun drept asupra bisericii și casei parohiale¹⁰. Editorii *Călătorilor străini* explică contradicția dintre afirmațiile provincialului Transilvaniei și cele ale lui Bandini, analizând una din scrisorile arhiepiscopului de Marcianopol, cea din 6 august 1645¹¹, în care acesta afirmă că soluția definitivă a conflictului dintre iezuiți și misionari a fost oferită chiar de el, prin cedarea către misionari a propriei sale reședințe din Iași¹². Iezuiții reușesc așadar să evite cedarea efectivă a bisericii prin intervenția decisivă a administratorului apostolic al misiunii din Moldova, care aprecia eficiența activității călugărilor Companiei lui Isus¹³.

Iezuiții își vor fi câștigat bunăvoința lui Vasile Lupu și datorită unor mici strategii de imagine: în raportul său din iunie 1644, Paul Beke menționa sfatul dat de Kotnarski privind organizarea de mici spectacole teatrale la curtea domnească¹⁴. Tot Beke este cel care propunea superiorilor Companiei o strategie pe termen lung privind implantarea durabilă a iezuiților în Moldova, care consta în atragerea unui protector puternic din afara Moldovei, preferabil din Polonia. Beke sugerează că persoana marelui hatman al Poloniei, Konieckpolski, era cea mai potrivită alegere: acesta era un susținător al iezuiților din Polonia (înființase colegiul iezuit de la Bar) și, amănunt important, era în relații de prietenie cu Vasile Lupu. Beke avertizează și asupra riscurilor implicate de o astfel de politică, mai ales cel al identificării iezuiților cu interesele polone, ceea ce putea fi foarte periculos într-o țară aflată în dependență față de turci. Pentru a evita aceste riscuri, Beke recomandă ca sprijinul lui

⁹ A se vedea scrisoarea lui Antonio din Brisello către Francisc I, duce de Modena, din data de 14 iulie 1645 din Iași, în *Călători străini despre Țările Române* (ed. Maria Holban, M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu), V, București, 1973, p. 397-398 (în continuare, *Călători străini*). Brisello vorbește de o restituire *in integrum* a bisericii, întărită printr-un hrisov pe care acesta declară că îl va duce la arhiva conventului franciscan de la Liov.

¹⁰ Marco Bandini, *Codex. Vizitarea generală a tuturor bisericilor catolice de rit roman din Provincia Moldova 1646-1648* (ed. Traian Diaconescu), Iași, 2006, p. 270: "*His commendationibus isti Monachi ostendunt se nullum ius ad Templum, eiusque Parochiam habere*".

¹¹ A. Veress, *Scrisorile misionarului Bandini din Moldova (1644-1650)*, București, 1926, p. 49. Bandini afirmă că Antonio Laimer ar fi acționat în forță: "*venne con assoluta potentia, ma pocha prudentia di cacciare il buon parrocho condotto dal detto popolo et impatronirsi della chiesa e casa, facendola convento [...]*". Mai mult, conform aceleiași scrisori, din cauza atitudinii "scandaloose" a lui Laimer, Vasile Lupu ar fi refuzat să îl primească în audiență și ar fi cedat credincioșilor catolici din Iași dreptul de a arbitra conflictul. Ulterior, credincioșii au apelat la judecata lui Bandini, care a reușit să găsească soluția de compromis mai sus menționată.

¹² *Călători străini*, V, p. 395-396.

¹³ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 146.

¹⁴ *Călători străini*, V, p. 283.

Konieckpolski să fie obținut abia după instalarea mai durabilă a misiunii în Moldova¹⁵.

Data fiind insistența cu care misionarii se plâneau Congregației de comportarea “abuzivă” a iezuiților în detrimentul intereselor misiunii, secretarul Congregației, Francesco Ingoli, va expedia lui Vasile Lupu o scrisoare datată 11 martie 1647, prin care domnitorul era lăudat pentru sprijinul (*li favori*) acordat lui Bandini și i se recomanda să acorde protecție tuturor călugărilor care urma să fie trimiși de Congregație în această zonă¹⁶. Poziția domnitorului rămâne însă mai degrabă ambiguă, acesta fiind interesat mai mult de aplanarea posibilelor conflicte și de controlul asupra Bisericii catolice în ansamblu, și mai puțin în susținerea vreuneia dintre tabere¹⁷. Acest lucru devine vădit cu ocazia sărbătorii Bobotezei în anul 1647, când domnul îi primea atât pe iezuiți, cât și pe misionarii franciscani. Însă strategia iezuită de a promova religia catolică prin intermediul ofertei generoase de servicii educaționale către tinerii din elita nobiliară a țării a înclinat balanța de partea Companiei, în măsura în care domnul era extrem de interesat în dezvoltarea învățământului în Moldova¹⁸. Astfel, Vasile Lupu și soția sa Ecaterina răspund favorabil cererii lui Bandini de a susține proiectul unei școli iezuite la Iași, după modelul deja celebrelor colegii din zonă (din Polonia – Bar, Camenița sau Lwow – sau din Transilvania – Cluj), donând terenul aferent viitoarei clădiri și promițând să finanțeze integral construcția școlii¹⁹. Faptul că majoritatea boierilor susțin inițiativa iezuită reprezintă un stimulent în plus pentru domnitorul moldovean, deși mitropolitul Varlaam se arăta îngrijorat de influența negativă pe care ar putea-o exercita noua școală asupra credincioșilor ortodocși din Moldova²⁰.

Treptat, influența lui Paul Beke la curtea domnitorului crește, ajungând să pericliteze foarte serios poziția conventualilor, mai ales că intențiile iezuiților convergeau în mod evident spre acapararea întregului patrimoniu al Bisericii catolice din Moldova în folosul propriu. Însă regrouparea misionarilor, după moartea lui Bandini (ianuarie 1650), sub coordonarea lui Petru Parcević, fostul secretar al acestuia, a determinat pe generalul Companiei, Francesco Picollomini, să decidă rechemarea lui Beke în același an²¹. Kotnarski reușește însă să aducă alți iezuiți din Polonia, nu mai puțin de cinci, sub conducerea lui Stanislas Szczytnicki, care se

¹⁵ *Ibidem*, p. 283-284.

¹⁶ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 147.

¹⁷ Pentru politica lui Vasile Lupu privind Biserica Catolică din Moldova, în special tentativele acestuia de a impune Romei acceptarea patronatului, a se vedea recenta contribuție a cercetătoarei Violeta Barbu, *Dreptul de protectorat al puterii seculare asupra misionarilor și comunităților catolice din Țările române în secolul al XVII-lea (I)*, “Studii și materiale de istorie medie”, XXV (2007), p. 150-153.

¹⁸ La 6 iunie 1643, misionarul Lodovico di Zagarolo, aflat la Constantinopol, scria cardinalului Ingoli despre faptul că în Moldova iezuiții sunt mult mai apreciați decât franciscanii conventuali tocmai pentru că au competențe educaționale, a se vedea Fr. Pall, *Le controversie*, p. 150.

¹⁹ *Ibidem*, p. 151.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 157.

faceau utili în special la curtea domnitorului Lupu, acordând asistență religioasă mercenarilor polonezi și germani din gărzile acestuia. Practic, din această perioadă și până la desființarea Companiei iezuite în 1773, iezuiții vor avea reședință cvasipermanentă în Moldova (cu excepția perioadelor de război).

Misiunea iezuită își stabilise reședințe la Iași și Cotnari (la un moment dat chiar și la Baia²²), parohiile catolice care aduceau cele mai consistente și sigure venituri, mai ales din exploatarea bunurilor imobile (podgorii sau dughene)²³. Din acest motiv, vor fi contestați foarte intens atât de misionari, cât și de episcopii de Bacău, precum Ștefan Rudzinski, care în raportul său din 1663 privind situația catolicismului din Moldova, afirma că iezuiții transferă tot venitul obținut de la parohia din Cotnari la colegiul din Liov, situație care ar fi fost sesizată și de domn²⁴. Vicarul apostolic Petru Parčević se adresa în 1668 domnitorului Gheorghe Duca, acuzându-i pe iezuiți de falsificare a unor testamente în propriul lor beneficiu²⁵. Plângerea sa nu a avut succes din cauza influenței secretarului domnesc Stanislas Kienarski²⁶.

Confirmând temerile lui Beke de la 1644, iezuiții vor fi supuși unui risc permanent de a fi identificați ca spioni ai puterilor catolice împotriva intereselor otomane sau chiar a intereselor particulare ale anumitor domni. Într-o scrisoare din 8 aprilie 1653 a orașenilor catolici din Roman către Propagandă (scrisoare redactată în realitate de Parčević)²⁷, iezuiții erau acuzați de spionaj la curtea domnului, transmitând informațiile obținute “altor principii” (Polonia, Germania). Conform scrisorii, se pare că unii boieri “au și mirosit înșelarea aceasta care este inventată și pusă la cale de aceia prin Kotnarski” și i-au înștiințat. Semnatarii își exprimă teama că spionajul iezuit ar putea duce la “ruina religiei noastre”, deoarece ar atrage mânia turcilor. Este invocat exemplul Transilvaniei, unde alungarea iezuiților de către principele György Rákóczi II era considerată ca iminentă. Chiar dacă informațiile respective nu reprezintă probabil decât niște zvonuri colportate de către Parčević, ele sunt revelatoare pentru o anumită percepție asupra iezuiților.

De altfel, această percepție putea avea și consecințe concrete: la 1665, domnitorul Eustratie Dabija nu ezita să îl expulzeze din Moldova pe iezuitul

²² A se vedea raportul anonim iezuit din anii 1652-1653, în *Călători străini*, V, p. 503-505. Raportul menționează că misiunea iezuită din Moldova dispunea în 1652 de cinci călugări: doi la Iași, doi la Cotnari și unul la Baia.

²³ Cea mai bogată parohie era considerată cea a Cotnarilor, așa cum notau în rapoartele lor misionarii Bonaventura da Campofranco (raportul din 1650 în *Călători străini*, V, p. 437 – “venituri foarte bune”) sau Francesco Maria Spera (raportul din 1652, în *Ibidem*, p. 390 – “biserica bogată și cu înlesnire de trai”).

²⁴ *Călători străini*, VII, p. 151.

²⁵ Acuzația fusese lansată mai înainte de Rudzinski în raportul său către Propagandă, cf. *Ibidem*.

²⁶ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 171.

²⁷ *Călători străini*, V, p. 363-364.

Szczytnicki, bănuind că ar fi complotat împotriva sa împreună cu principele transilvănean Mihail Apafi I²⁸.

În perioada războaielor turco-polone din anii 1671-1672, iezuiții se retrag de la Iași și Cotnari în Polonia, luând cu sine bunurile de valoare ale misiunii. Deși conflictul se încheia prin pacea de la Hotin (1673), instabilitatea politică internă îi ține pe iezuiți departe de Moldova încă o perioadă. În 1676, soseau la Iași doi iezuiți, cu acordul domnitorului Antonie Ruset, unul dintre ei retrăgându-se ulterior la Cotnari. În ceea ce privește bunurile misiunii rămase în țară (terenuri și clădiri), la 1677 ambasadorul polonez la Poartă, Jan Gninski, primea asigurări din partea domnitorului moldovean Antonie Ruset că acestea vor fi restituite iezuiților. În plus, tratatul de pace polono-turc de la Constantinopol (martie 1678) prevedea ca Biserica catolică din Iași să fie încredințată Companiei lui Isus prin decizia domniei²⁹. Polonia promova astfel interesele Bisericii catolice din Moldova prin susținerea iezuiților, nu a misionarilor *Propagandei Fide*. Interesele Companiei erau susținute la curtea domnească de logofătul Miron Costin (fost elev al iezuiților) și de secretarii domnești Stanislas Kienarski și Andreas Wolff, astfel că iezuiții își puteau desfășura activitatea în deplină toleranță și bunăvoință din partea autorităților centrale. Dar și la Roma exista un curent favorabil Companiei: în contextul în care misionarii minorități conventuali erau aspru criticați în 1694 de către Giuseppe Poeti (fost provincial al minorităților conventuali din Transilvania), iezuiții erau propuși ca înlocuitori ai acestora în vederea administrării Bisericii catolice din Moldova³⁰. Dar aceste inițiative au rămas doar la stadiul de simple proiecte.

În 1683, pe fondul reluării conflictelor turco-polone, iezuiții părăsesc a doua oară Moldova și se vor întoarce abia după pacea de la Karlowitz (1699). În această perioadă de absență îndelungată din Moldova, iezuiții nu vor pierde însă din vedere interesele lor legate de bunurile imobile lăsate la Iași. Misionarul Francescantonio Renzi, care alături de Luigi Bevilacqua, preluase practic rolul iezuiților de educatori ai fiilor de boieri din capitala Moldovei³¹, va intra în conflict cu iezuiții în problema uzufructului pivniței de la Iași. În raportul său din 19 februarie 1691³², Renzi prezenta secretarului Propagandei, Odoardo Cibo, situația pivniței, afirmând că administratorul acesteia, Andor Palozska, secretar domnesc pentru limba maghiară, refuză să plătească venitul pivniței către biserica din Iași, trimițând toți banii iezuiților în Polonia. Renzi notează că iezuiții, când erau la Iași, plăteau bisericii 80

²⁸ Lucian Periș, *Prezențe catolice*, p. 241. Împreună cu iezuitul, a fost expulzat și episcopul Rudzinski, pe baza aceleiași suspiciuni.

²⁹ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 183.

³⁰ *Ibidem*, p. 188. A se vedea și raportul atribuit lui Andreas Wolff, secretar domnesc din ultima decadă a secolului al XVII-lea în Ioan C. Filitti, *Un raport catolic despre Moldova la sfârșitul secolului al XVII-lea*, "Revista istorică", 1926, 7-9, p. 198.

³¹ A se vedea scrisoarea lui Renzi din 24 iulie 1693 către Propagandă în Vladimir Ghika, *Câteva documente despre Costini aflate în arhivele romane*, în Idem, *Spicuri istorice*, Iași, 1935, p. 35-36. Renzi afirmă că unul dintre elevii săi este chiar domnul Constantin Duca.

³² *Călători străini*, VIII, p. 119.

de fuști de ceară anual în contul pivniței, iar acum refuză să mai dea ceva. Deși a fost sfătuit de boieri să apeleze la domn, Renzi afirmă că nu dorește să declanșeze un scandal și a cerut Propagandei să emită o decizie în această chestiune.

La 25 noiembrie 1699, iezuitul Cristofor Wierzychowski obținea de la domnul Antioh Cantemir confirmarea dreptului de proprietate al Companiei asupra casei și pivniței de lângă biserica din Iași³³. Franciscanii conventuali au atacat decizia, acuzând faptul că documentul folosit de iezuiți pentru a-și demonstra validitatea revendicării era în realitate un fals produs de secretarul domnesc Andreas Wolff în 1697. Misionarii erau sprijiniți inclusiv de episcopul de Bacău, Stanislas Bieganski, care în 1706 îi soma pe cei doi iezuiți să producă dovezi clare privind drepturile lor asupra celor două proprietăți. Aceștia fiind incapabili să răspundă, episcopul va ordona la 3 noiembrie 1708 punerea casei și a pivniței sub sechestru sub amenințarea cu excomunicarea, fără efect însă³⁴. Succesul școlii iezuite de pe “Ulița Mare” din Iași a asigurat Companiei susținerea din partea domnitorilor Antioh Cantemir, Mihai Racoviță și mai ales al lui Nicolae Mavrocordat, de altfel, un mare admirator al iezuiților. Acesta din urmă își încredința propriul fiu, Scarlat, percepteurului iezuit Felician Zoltowski în 1710³⁵. Pe de altă parte, domnitorul răspundea favorabil cererilor formulate de iezuiți în sensul reparării bisericii catolice din Cotnari (care fusese transformată în grajd) și a construirii unei școli iezuite în aceeași localitate³⁶. De altfel, iezuiții avuseseră grijă să își atragă bunăvoința lui Mavrocordat, inclusiv prin manifestări reverențioase simbolice, precum cea de la 8 februarie 1710, când domnitorul a fost primit la intrarea în Iași de către Maximilian Kiernozyccki și Zoltowski, însoțiți de trei dintre elevii lor, care i-au adresat noului domn salutări în limba latină³⁷.

Asistența religioasă acordată de către iezuiți soldaților de confesiune catolică din armata regelui Suediei, Carol XII, care au fost încartiruiți la Iași după ce se refugiaseră din teritoriile rusești în urma înfrângerii de la Poltava, l-au determinat pe Dimitrie Cantemir, urcat pe tronul Moldovei în decembrie 1710 să ordone arestarea iezuiților în iunie 1711, sub pretextul că aceștia ar fi derulat acțiuni ostile Rusiei³⁸. Iezuitul Kiernozyccki reușea să fugă la Camenița cu sprijinul lui Nicolae Costin și revenea în Moldova în 1712, odată cu reînscăunarea lui Nicolae Mavrocordat. Ulterior, fiind trimis la Constantinopol împreună cu ambasadorul polonez Chomatowski, se întorcea în septembrie 1713, aducând domnitorului un ordin (*berat*)

³³ *Documente privitoare la istoria orașului Iași, III: Acte interne (1691-1725)* (ed. Ioan Caproșu), Iași, 2000, p. 131-132 (în continuare, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*).

³⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor, II: Acte relative la istoria cultului catolic în principate*, București, 1901, p. 88-91 (în continuare, N. Iorga, *Studii și documente*).

³⁵ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 190. De altfel, domnitorul însuși fusese la Constantinopol elevul unui iezuit, Jacques Piperi.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 191.

al sultanului, prin care acesta era îndemnat să permită liberul exercițiu al religiei catolice și să acorde protecție misiunii apostolice³⁹.

În perioada cât Kiernozycki fusese plecat în capitala otomană, prefectul Alexander Fischer reușea pe 20 mai 1713 să obțină o decizie a domnitorului Nicolae Mavrocordat în favoarea minoriților, care puteau astfel să reocupe casa parohială locuită până la acea dată de iezuiți⁴⁰. Succesorul lui Kiernozycki, Cazimir Twardochlebowicz, obținea de la Mihail Racoviță revocarea hotărârii, printr-o nouă decizie judecătorească, emisă la 28 august 1715⁴¹. Franciscanii conventuali au avut câștig de cauză în ceea ce privește chestiunea proprietății asupra casei și beciului de lângă biserica catolică din Iași abia în 1721, când, prin decizia domnitorului Mihail Racoviță emisă la 7 mai, prefectul Silvestro d'Amelio da Foggia reușea să le reocupe⁴². Decizia domnitorului a fost motivată prin faptul că iezuiții nu au reușit să producă dovezi suficient de concludente în favoarea lor (iezuiții erau reprezentați la proces de Gheorghe Strahocki, secretar de limba poloneză al Cancelariei domnești)⁴³. Totuși, domnitorul s-a arătat binevoitor față de călugării Companiei, apreciind cu precădere capacitățile acestora în domeniul educației, astfel că le-a încredințat fiii săi spre instruire.

Prefectul Giovanni Francesco Bossi da Milano, succesorul lui Silvestro d'Amelio, va aborda și spinoasa problemă a relațiilor cu iezuiții poloni care nu voiau să cedeze poziția câștigată în Moldova. Pentru prefect, utilitatea prezenței iezuiților în Moldova era un fapt încă insuficient demonstrat, așa cum se exprima într-o scrisoare remisă secretarului Congregației în februarie 1723. La aceeași dată, Bossi expedia o scrisoare și întregului consiliu al cardinalilor Propagandei în care reitiera aceeași opinie, susținută și prin invocarea bulei *Coelestium munerum thesauros*, a lui Inocențiu XII, din 1699, în care se preciza clar că iezuiților nu le era permis să-și desfășoare activitatea într-un teritoriu care era deja ocupat de un alt ordin călugăresc (cum era cazul Moldovei, care fusese "ocupată" de minorii conventuali încă din 1623). Bossi era de acord doar cu ideea ca iezuiților să li se permită ca unică preocupare aceea de a desfășura activitate pedagogică în școlile lor. Spovedania, administrarea sacramentelor, predicile sau oficierea slujbelor religioase trebuia să le fie cu desăvârșire interzise⁴⁴.

³⁹ *Ibidem*, p. 192.

⁴⁰ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, III, p. 395-396. În documentul respectiv este menționat un proces mai vechi între iezuiți și misionarii Propagandei din vremea lui Constantin Cantemir. Domnitorul își bazează decizia pe sesizarea făcută de credincioșii din parohie privind falsitatea actului prezentat de iezuiți și emis de Antioh Cantemir în 1697, ca fiind fabricat de Andreas Wolff (a se vedea *supra*).

⁴¹ Fr. Pall, *op. cit.*, p. 193; Emil Dumea, *Catolicismul în Moldova în secolul al XVIII-lea*, Iași, 2003, p. 67-68.

⁴² *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, III, p. 528-529.

⁴³ De fapt, era vorba de același act de la 1697 a cărui autenticitate a fost invalidată de faptul că era menționată ca testatoare a caselor o anume Hânșoia, deși existau probe cum că aceasta nu era proprietara lor, ci o anume doamnă Eva.

⁴⁴ E. Dumea, *op. cit.*, p. 74-75; Fr. Pall, *Le controversie*, p. 195.

Cardinalii Propagandei au decis să le reamintească iezuiților că, în ceea ce privește activitatea specific misionară (de apostolat), ei trebuia să se supună autorității prefectului apostolic și a episcopului⁴⁵. Congregația evita, așadar, să interzică în mod expres membrilor Societății să mai activeze ca misionari sau preoți, din simplul motiv că iezuiții erau un ordin la fel de îndreptățit la activitatea de misionariat ca și conventualii. Pe de altă parte, prezența misiunii iezuite în Moldova încă din 1644, ca și influența deloc de neglijat pe care o dobândiseră iezuiții în rândurile boierimii, și chiar pe lângă domnie⁴⁶ nu permiteau adoptarea unei măsuri atât de radicale, cu atât mai mult cu cât iezuiții înșiși nu erau dispuși să cedeze terenul atât de ușor.

Congregația recomanda, în subtext, ambelor părți continuarea colaborării în activitatea de misionariat. Bossi este nevoit să se supună dorinței acesteia, ca și a episcopului polon Josafat Parysowicz. Politica de “colonialism călugăresc” – de altfel, o tendință remarcată în majoritatea misiunilor Propagandei⁴⁷ – promovată de minorității conventuali nu putea avea succes deplin în fața iezuiților susținuți de Polonia, deținătoarea de jure a dreptului de *jus patronae* asupra Bisericii catolice moldovene.

Răcirea relațiilor dintre iezuiți și conventuali a atins punctul critic în momentul în care iezuiții se decid să-și construiască propriul lăcaș de rugăciune, un oratoriu privat care să le permită să-și desfășoare activitățile de asistență spirituală fără a mai depinde de prefectul misiunii. Inițiativa a aparținut iezuitului Iosif Bielicki (venit în Moldova în 1729), care, de altfel, a refuzat să recunoască orice autoritate a prefectului Romualdo Cardi Damioni, provocând criticile dure ale acestuia, dar și reacția de dezaprobare a domnitorului Grigore II Ghica, care nu vedea cu ochi buni faptul că iezuiții provocau nemulțumiri și tulburări în Biserica catolică și, mai ales, că neglijau îndatoririle legate de școală⁴⁸. Această situație a degenerat în mod neașteptat cu ocazia sărbătorii Bobotezei din anul 1731, când, sub pretextul că iezuiții ar fi manifestat lipsă de respect față de domn și față de sărbătoare în sine (venind la curtea domnească fără veșminte solemne, fără cruce și fără apă sfințită), domnitorul porunca încarcerarea iezuiților, alături de prefectul Cardi. După patru zile, iezuiții erau eliberați, dar li se impunea părăsirea teritoriului Moldovei în termen

⁴⁵ *Ibidem*, p. 197.

⁴⁶ E. Dumea, *op. cit.*, p. 76. Se pare că iezuiții ar fi reușit la 1722-1723 să obțină nu doar încrederea boierilor de la Iași, ci și a domnului Mihai Racoviță și chiar a mitropolitului Ghedeon.

⁴⁷ Pentru detalii privind relația dintre ordinele religioase și fenomenul misionar după înființarea Congregației *De Propaganda Fide*, a se vedea studiile lui Rafael Moya, *Hacia una participación fructuosa de los religiosos en las misiones del Propaganda*, în *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, Roma-Freiburg-Viena, 1971-1973, vol. I, partea a II-a, p. 439-464; idem, *Colaboración misionera de los órdenes religiosas*, în *loc. cit.*, vol. II, partea I, p. 248-267.

⁴⁸ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 200. Bielicki refuzase solicitarea lui Cardi de a se duce ca paroh la Huși, plecând în schimb la Cotnari, pentru a îngriji de posesiunile ordinului din acel oraș. Cardi a prezentat Congregației comportamentul iezuiților, accentuând persistența acestora în a ignora autoritatea sa.

de 5 zile⁴⁹. Ulterior, domnul va explica Propagandei, prin scrisoarea din 30 ianuarie 1731, motivele care l-au determinat să adopte aceste măsuri radicale, accentuând pe faptul că respectivii călugări ai Societății nu își respectaseră obligațiile esențiale, acelea de a asigura funcționarea învățământului în limba latină în capitala Moldovei⁵⁰.

Decizia domnitorului a fost primită cu consternare chiar de Cardi, care a încercat să-l convingă pe Ghica să se răzgândească; acesta însă și-a menținut poziția, argumentând prin faptul că iezuiții s-au dovedit inutili în Moldova prin neglijarea atribuțiilor lor esențiale legate de școală. Domnitorul se arăta totuși dispus să-i reprimească pe iezuiți dacă aceștia urmau să își îndeplinească strict obligațiile ce le reveneau⁵¹.

Iezuiții au reacționat cu duritate la gestul domnitorului moldovean: iezuitul Tadeusz Krasinski îl amenința pe Ghica cu intervenția Poloniei și a Porții, acuzându-l de încălcarea înțelegerilor dintre cele două state privind protecția iezuiților în Moldova⁵². Intervențiile iezuiților pe lângă regele polon August II au rămas însă fără vreun rezultat. În sprijinul iezuiților intervenea și baronul de Vigouroux (atașatul prințului Rákóczy la Rodosto), care sosea în capitala Moldovei în cursul anului 1731. De altfel, de Vigouroux va încerca să îl discrediteze pe Cardi, acuzându-l chiar de spionaj în favoarea austriecilor, fapt prin care s-ar explica și gestul acestuia de a-l determina pe domnitor să îi alunge pe iezuiți, reprezentanți ai regelui Poloniei⁵³.

Iezuiții l-au informat și pe nunțul papal din Polonia, care, la insistența Propagandei, care dorea să verifice dacă acuzele iezuiților erau adevărate, a scris prefectului Cardi. Acesta răspundea în iulie 1731, insistând fără drept de apel pe faptul că întreaga responsabilitate a incidentului din ianuarie 1731 aparține celor doi iezuiți. Pentru veridicitatea afirmațiilor lui Cardi va garanta și predecesorul său, Francesco Bossi. Scrisoarea din 20 octombrie 1731, expediată de domnitorul Grigore II Ghica cardinalilor Congregației, confirma, de asemenea, nevinovăția lui Cardi în acest incident.

În iunie 1732, iezuitul Gaspar Niezolyński era retrimis în Moldova. Grigore Ghica îl primea cu bunăvoință, însă îi interzicea încă de la început orice activitate în afară de cele legate de învățământ. Domnitorul îi atrăgea atenția foarte ferm iezuitului că activitatea Societății în Moldova se reducea strict la educarea copiilor familiilor catolice și invoca în sprijinul afirmației sale decretul Congregației din 1

⁴⁹ *Ibidem*, p. 201.

⁵⁰ E. Dumea, *op. cit.*, p. 81.

⁵¹ Fr. Pall, *Le controverse*, p. 201.

⁵² *Ibidem*, p. 202.

⁵³ *Ibidem*, p. 203 – scrisoarea lui de Vigouroux către ambasadorul Franței la Poartă, Villeneuve. De altfel, de Vigouroux va încerca să contracareze inițiativa lui Cardi de a obține protecția franceză pentru misiunea minorităților conventuali din Moldova, propunând lui Villeneuve ca regele Ludovic XV să acorde protecție iezuiților. În acest sens, a se vedea și articolul lui V. Mihordea, *Contribuție la istoria catolicismului în Moldova în secolul al XVIII-lea – Protecția franceză pentru călugării franciscani*, Vălenii de Munte, 1934, p. 7-10.

octombrie 1731. Acesta nu preciza însă că iezuiților le era interzisă activitatea pastorală, ci le interzicea doar ca această activitate să fie desfășurată altundeva decât în biserica conventualilor din Iași (li se interzicea iezuiților, spre exemplu, să constituie oratorii private). La protestele iezuiților, Propaganda reafirma în 7 noiembrie 1732 dreptul acestora de a desfășura activitate pastorală, dar cu respectarea aceluia *ius parochiale* al conventualilor⁵⁴.

Iezuitul a încercat să obțină de la domn o decizie în favoarea restituirii casei parohiale și a pivniței către Companie, dar s-a lovit de protestele vehemente ale lui Cardi⁵⁵.

Succesorul lui Grigore II Ghica, Constantin Mavrocordat, a adoptat aceeași atitudine neutru-binevoitoare față de cele două ordine călugărești, cu o ușoară preferință față de Companie. Iezuiții erau apreciați de domn mai ales pentru relațiile pe care aceștia le aveau în Polonia, fapt ce le permitea să ofere acestuia informații importante legate de evoluția politică a regatului nordic, dar și în ceea ce privește contextul politic general al Europei. În schimbul acestor servicii, Constantin Mavrocordat a făcut numeroase danii colegiilor iezuite de la Camenița, Liov, Stanislawow și Jaroslav, dar și iezuiților de la Iași. Iezuitul Niezolyński a servit o perioadă ca secretar de limbă polonă la cancelaria domnească⁵⁶.

În anul 1743, provincialul iezuit al Austriei, Anton Vanosi, trimitea în Moldova trei iezuiți unguri: Karl Péterfi (de la colegiul din Pressburg), Andreas Patay și György Szégedy (ambii de la colegiul din Cluj). Prezența celor trei iezuiți era cerută de Constantin Mavrocordat, care se adresase în acest sens rectorului colegiului iezuit clujean, Josef Szégedi (cu care domnul întreținuse de altfel o bogată corespondență). Scopul cererii era ca iezuiții să vină în Moldova pentru a scrie o istorie a Moldovei și a Țării Românești, domnitorul punând la dispoziție materialul documentar⁵⁷. De altfel, chiar și iezuitul Regarski lucrase în 1742 timp de trei luni în biblioteca lui Mavrocordat, umplând nu mai puțin de 60 de caiete. Dintre cei trei iezuiți, doar Péterfi a rămas să lucreze efectiv la sinteza istorică cerută de domnitor; ceilalți doi vor desfășura activitate pastorală în comunitățile catolice dominate de vorbitori nativi de maghiară. Inițiativa celor doi iezuiți a atras opoziția vehementă a vice-prefectului Ausilia, care nu a ezitat să pronunțe excomunicarea împotriva celor

⁵⁴ Se poate remarca faptul că nici în acest caz Propaganda nu rezolva definitiv problema, prin decizii tranșante, care să precizeze în mod clar limitele competențelor și jurisdicției fiecărui ordin. Practic, fiecare dintre cele două părți aflate în conflict putea interpreta decretul Congregației prin prisma propriilor interese: iezuiții rețineau doar faptul că puteau să desfășoare și activitate pastorală, iar conventualii puteau justifica orice măsură luată împotriva iezuiților prin faptul că ei dețineau controlul asupra acestei activități pastorale, în temeiul lui *ius parochiale*.

⁵⁵ Fr. Pall, *Le controverse*, p. 207.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 208.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 212. Afirmățiile iezuitului Patay din scrisoarea trimisă superiorului iezuit din Brașov, Iosif Türk, conform cărora domnitorul dorea unirea cu Roma, redau doar o intenție la nivel declarativ, posibilitatea realizării unui astfel de proiect fiind cu desăvârșire exclusă.

doi, determinând intervenția domnitorului care îl va obliga pe franciscan să-și retragă decizia.

În aceste circumstanțe, conflictul dintre iezuiții unguri și misionarii italieni se acutizează treptat, odată cu intervenția primatului Ungariei, cardinalul Kollonich, care în 1743 scria papei Benedict XIV să permită acestora să desfășoare activitate pastorală în comunitățile catolice de limbă maghiară din Moldova, fără a mai depinde în vreun fel de misionarii Congregației⁵⁸. Reacția prefectului Manzi a fost extrem de acidă, franciscanul respingând *de plano* argumentele cardinalului maghiar⁵⁹. Poziția sa a fost semnificativ întărită de politica succesorului lui Constantin Mavrocordat, Ioan Mavrocordat, care se arăta extrem de reticent în a permite iezuiților maghiari să vină în Moldova, deoarece aceștia puteau fi percepuți ca spioni ai austrieilor și ar fi atras suspiciunile Porții. De altfel, domnul merge mai departe, emițând la 12 septembrie 1746 un decret care îl mandata pe prefectul Manzi să dispună alungarea iezuiților maghiari din Moldova, urmând ca din acel moment singurii iezuiți acceptați să lucreze în Moldova să fie iezuiții polonezi de la Iași⁶⁰. Ulterior, sub influența secretarului domnesc, protestantul Federico Christian Stahl, domnul a înăspriț regimul aplicat iezuiților, introducând mai multe interdicții, printre care și aceea de a desfășura activitate pastorală în afara orașului Iași sau de a cumpăra animale fără acordul prealabil al domniei. A fost necesară intervenția logofătului Alexandru Sandu Sturdza pentru ca aceste interdicții să fie anulate (decembrie 1746)⁶¹.

Grigore II Ghica, în a doua sa domnie (mai 1747-aprilie 1748), s-a arătat mult mai tolerant față de iezuiți, acceptând chiar ca aceștia să-și construiască oratoriul privat⁶². Domnul și-a menținut această atitudine binevoitoare, în ciuda gestului iezuitului Parzechowski de a apela la regele Poloniei pentru a face presiuni asupra autorităților moldovene în sensul garantării deplinei libertăți de acțiune pentru călugării Companiei⁶³.

Dar libertatea de mișcare a iezuiților nu era condiționată atât de politica domniei, cât mai ales de concurența exercitată de misionarii Congregației. Prefectul Clement Laidet (1749-1755) s-a dovedit a fi adeptul unui control strict al activității

⁵⁸ Petru Tocanel, *Franciscanii conventuali și limba română*, "Buna vestire", 1972, 3, p. 17.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, p. 104.

⁶¹ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 220. De altfel, Stahl a fost acuzat de iezuitul Parzechowski că ar fi expediat scrisori fals atribuite lui Ioan Mavrocordat către principele Jablonowski (unul din cei mai fervenți și generoși susținători ai iezuiților polonezi) și către provincialul iezuiților din Polonia, prin care iezuiții de la Iași erau acuzați de provocarea a numeroase scandaluri și tulburări, cerându-se rechemarea lor. Se pare că același Stahl ar fi acreditat zvonul conform căruia cei doi iezuiți de la Iași erau de fapt spioni ai rușilor.

⁶² Oratoriul funcționa provizoriu încă din 1744, în ciuda interdicției formulate de Congregație în 1731. Cererea lor adresată în 1745 Congregației de a conferi în mod oficial caracter public oratoriului lor, motivând că acesta era destinat în principal catolicilor polonezi din oraș, a fost întâmpinată de *purpurati* cu un categoric refuz.

⁶³ Parzechowski a fost rechemat în cele din urmă în Polonia pentru a se aplată orice nemulțumire, a se vedea Fr. Pall, *Le controversie*, p. 222.

iezuitorilor, încercând să impună acestora chiar și renunțarea la orice activitate orientată spre profit, sperând probabil că, în lipsa unor venituri suficiente și sigure, iezuizii vor pleca singuri din Moldova. Superiorul iezuitorilor de la Iași, Adalbert Szymanowski, a refuzat să accepte astfel de constrângeri, respingând practic pretențiile de autoritate ale prefectului. Această reacție a condus inevitabil la declanșarea unui nou conflict, care a atras implicarea domniei ca arbitru al litigiului. La 1 octombrie 1751, sentința dată de Constantin Racoviță era favorabilă prefectului, care era astfel împuternicit să adopte orice măsură pentru a-și impune autoritatea în fața iezuitorilor recalitranti⁶⁴.

La 10 decembrie 1752, același domn ordona desfășurarea unei anchete care să controleze acuzațiile aduse de Laidet împotriva iezuitorilor, cum că aceștia ar fi uzurpat un teren aparținând misiunii⁶⁵. Laidet trimitea o plângere în acest sens și ambasadorului francez la Poartă, Desalleurs. În replică, iezuizii au încercat să obțină acordul regelui Poloniei pentru o intervenție la Constantinopol pentru ca autoritățile otomane să le acorde dreptul de a-și construi la Iași propria biserică⁶⁶. Demersul iezuitorilor s-a soldat cu un firman emis în 1756, prin care iezuitorilor din Iași li se permitea doar construcția unui oratoriu privat (aprobarea construirii unei biserici era contrarie preceptelor Coranului)⁶⁷. Ulterior, în 1761, cu acordul episcopului catolic de Bacău, Jezierski, dar și al domnitorului Grigore Callimachi, superiorul iezuit de la Iași, Cwynarowicz, obținea dreptul de a construi o mică biserică, cu o capacitate de maximum 30 de persoane⁶⁸.

Dar biserica nu a putut fi construită niciodată, din cauza puternicei opoziții a misionarilor susținuți de Congregație. În acest context, domnia a preferat în general neutralitatea sau intervenția în favoarea misionarilor, aflați într-un evident avantaj în condițiile în care singurul protector al iezuitorilor, Polonia, se afla într-o clară decădere politică și militară, iar turcii nu aveau motive să sprijine Compania în defavoarea misionarilor apostolici. Victoria minorităților conventuali a fost deplină în 1773, când papa Clement XIV, el însuși membru al Ordinului franciscan, prin bula *Dominus ac Redemptor* decidea desființarea Companiei. Proprietățile iezuitorilor au fost preluate de misiunea franciscană.

În ceea ce privește politica fiscală a domniei față de Compania lui Isus, ea respectă în general aceleași coordonate ca în cazul minorităților conventuali⁶⁹. Documentele păstrate în Arhivele ieșene privind Biserica catolică din Iași includ o serie de privilegii fiscale emise de domnie în favoarea iezuitorilor, majoritatea reprezentând scutiri pentru slujitorii iezuitorilor, cu condiția ca aceștia să fie "oameni

⁶⁴ *Ibidem*, p. 223.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 220.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 223.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 224.

⁶⁹ A se vedea contribuția noastră recentă: Rafael-Dorian Chelaru, *Relațiile dintre domnie și misionarii apostolici din Moldova în sec. XVII-XVIII*, "Hrisovul. Anuarul Facultății de Arhivistică", XIII (2007), p. 101-115.

străini, fără cislă”. Astfel, putem cita documentul emis la 16 ianuarie 1701 de către Constantin Duca (care stabilea de asemenea scutiri de dări pentru pivnița iezuiților)⁷⁰, cel din 6 mai 1703 aparținând aceluiași domn⁷¹, cel din 2 decembrie același an emis de Mihai Racoviță⁷², cel din 6 decembrie 1704⁷³ și cel din 16 iunie 1705⁷⁴, ambele emise de același domn sau documentul din 8 iunie 1716⁷⁵, dat de Mihai Racoviță în cea de-a doua domnie. Alte documente privesc scutiri de taxe, precum cea a “văcăritului” sau a “olăcăritului” (documentul din 4 martie 1733, emis de Grigore II Ghica⁷⁶), sau scutire de gorștină și de deseatină (documentul din 20 iulie 1701, emis de Constantin Duca pentru biserica iezuiților din Dumești, ținutul Iași⁷⁷). De asemenea, domnia conceda iezuiților dreptul de a percepe dijele de pe moșiile proprii, după cum atestă, spre exemplu, documentul emis de Mihai Racoviță la 30 august 1721: “Martin Chernojnschii, egumenul de în Iașilor, rezidența iezoviților, să fie volnic [...] a-și lua de a dzecea din moșiia ce au la Horlești [...] și la Tocsobeni [...] după obicei.”⁷⁸

Cu toate aceste scutiri, superiorul iezuit de la Iași, Francisc Parzechowski, solicita dietei poloneze de la Brzesc, în 1744, să intervină pe lângă domnia Moldovei în sensul reducerii impozitelor percepute de la Companie⁷⁹, fapt care indică aceeași stare de nemulțumire care se manifesta și în rândul minoriților conventuali față de creșterea sarcinilor fiscale începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Ca o concluzie, se poate vedea clar faptul că, în general, domnia a dus o politică de echilibru între cele două ordine călugărești concurente, adaptându-și deciziile mai ales în funcție de rațiuni politice de conjunctură, dar și ca urmare a influenței unor personaje importante de la curte (secretarii domnești sau mari boieri filo-iezuiți) ori a simpatiei personale față de activitatea Companiei. Tendința de ansamblu a fost aceea de a-i favoriza pe misionarii franciscani conventuali în ceea ce privește componenta pastorală și ecleziastică (acordarea asistenței religioase pentru credincioși, controlul asupra parohiilor etc.) și pe iezuiți în ceea ce privește componenta educativă și culturală (înființarea de școli sau colegii și desfășurarea de activități didactice, pentru care iezuiții erau foarte apreciați și renumiți în Europa). În plus, domnitorii au fost sensibili la argumentele privind necesitatea menținerii ordinii ierarhice firești în cadrul diecezei catolice a Bacăului, de aceea au evitat să acorde

⁷⁰ *Documenta Catholicorum Moldaviae. A. Documente românești. I. Fondul Episcopiei Romano-Catolice Iași, 1: 1627-1750* (ed. Silviu Văcaru și Anton Despinescu), Iași, 2002, p. 82 (pentru unele erori de editare a se vedea recenzia semnată de Radu Cucuteanu, “Studii și materiale de istorie medie”, XXIII (2005), p. 333-339).

⁷¹ *Ibidem*, p. 86-87.

⁷² *Ibidem*, p. 89-90.

⁷³ *Ibidem*, p. 92-93.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 93.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 102-103.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 131-132.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 83-84.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 117.

⁷⁹ Fr. Pall, *Le controversie*, p. 219.

iezuților un statut juridic în afara autorității episcopale sau a celei a prefectului misiunii, consecințele unei astfel de măsuri fiind de altfel lesne de întrevăzut.

Summary

The Relations between the Royalty and the Company of Jesus in Moldavia. XVIIth and XVIIIth Centuries

The study analyses the relations between the Jesuits who activated in Moldavia in the 17th and 18th centuries and the ruling princes of the country. The author's main argument is that the general policy of the Moldavian princes towards the members of the Company was greatly influenced by two factors: the Company's role in the education of the local elites and the Moldavian relations with Poland and the Ottoman Empire in various circumstances. The influence of the Franciscan missionaries was rather less significant, although the Minorites were the most vocal opponents of the Jesuits due to the harsh competition between the two orders. However, the necessity of maintaining a relative coherence of the Catholic ecclesiastic structures determined the Moldavian rulers to approach the relation with the Jesuits from a more neutral rather than favourable position.

The article's main source is Francisc Pall's well-known and detailed study *Le controversie tra i Minori conventuali e i Gesuiti nelle missioni di Moldavia (Romania)*, which includes also a rich documentary material.